

KEKEMELİĞİN ÖNLENMESİ

Doç. Dr. Mehmet ÖZYÜREK*

Kekeleme, diğer bir deyişle konuşmanın ritminin bozuk olması çocuğun konuşmasında gözlenen farklılıktır. Yani pek çok kişiye göre kekemelik bireyin konuşmasıyla ne yaptığıdır. Ancak, kekemelik konuşmanın dışında kişinin kendisini algılaması ve diğer bir takım faktörlerle ilgilidir. Kekemelik:

1. Yüz ifadesinde bozukluk, duraklama, uzatma, konuşmanın ritminde bozukluk ya da konuşmanın akıcılığının bozulmasıyla,

2. Kekemelik oluştuğuna ilişkin olarak konuşmacı ve dinleyici arasında ortak anlayışın olması ve konuşmacının ritmi bozmadan konuşmayı denemesi ancak başaramamasıyla,

3. Kaygı ve hissedilen güçsüzlük duygularının kekemeliği ortaya çıkarmasıyla,

4. Kendinden emin olamamasının sonucunda konuşma yeteneğini bozmasıyla,

5. Konuşmacının kendisini kekeme olarak algılaması, dinleyiciyi rahatsız ettiğini ve doğal konuşmadığına ilişkin yanlış inançıyla betimlenebilir.

Kişinin konuşmasının farklı olduğuna karar verildiğinde ana-babalar ve öğretmenler neyin yanlış olduğunu ve hangi durumların bu farklılığı doğurduğunu bilmek isterler. Bu nedenle konuşmanın ne zaman farklı (kekemelik) olarak algılanabileceği ve hangi durumların kekemeliğe yol açtığının betimleyerek kekemeliğin önlenmesine ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Konuşmanın Akıcılığının Bozulması ve Normal Konuşma

Kekeleme normal konuşma ritminin tekrarlar, uzatmalar ve duraklamalarla bozulmasıdır. Ancak herkes zaman zaman sesleri

* Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü

tekrarlar uzatır ve sesleri bir araya getirirken tereddüt edebilir yani "kekeleyebilir". Konuşmanın normal akıcılığının olmamasıyla, normal konuşma arasında bazı farklar vardır. Yukarıda kekemeliğin betimlenmesinden normal konuşma, konuşmacı ile dinleyici arasında öylesine rahat ilişki içinde olmasıdır ki konuşmacı tekrar etmekten, duraklamadan çekinmez ve tekrar, uzatma duraksamalıdan dolayı kaygılanmaz ve bunları normal olarak algıladığı şekilde betimlenebilir (Starkweather, 1982; SFA, 1975).

Normal konuşmacı kekeleyenlere oranla konuşmanın akıcılığını daha etkin şekilde kontrol edebilir. Normal akıcılığın olduğu durumlara oranla kekelemeliğin olduğu durumlarda gergin olma ve çaba gösterme daha fazladır. O halde herkes zaman zaman kekemelik davranışları gösterebilir. Ancak bunlar gerçek kekeleme davranışlarından farklıdır.

Kekeleme davranışları çoğu ilk olarak 2-5 yaşları arasında ortaya çıkar, (Bloodstein, 1960; Van Riper, 1972). Ancak bu yaşlardaki konuşmalardaki tekrarların, uzatmaların ve ses çıkarmadaki duraklamaların "kekemelik" anlamına geldiği ve problem olarak algılanması konusunda kesinlik yoktur. Sözü edilen bu davranışlar çocuklarda % 80 ninde 6 ay ile 1 yıl içinde kendiliğinden kaybolmaktadır, (Starkweather, 1982). Bu nedenle 2-5 yaşları arasında kekeleme davranışlarını gösteren çocukların bu davranışlarını olağan karşılamalı ve hemen alarına geçilmemelidir. Hatta bu yaşlardaki çocukların konuşmalarına karşı hassas davranma ve dikkat etme kekemeliğin yerleşmesinde etkili olur.

Çocuklar büyüdükçe, olgunlaştıkça yani dilbilim kurallarını ve konuşma yeteneğini kazandıkça konuşmaları kolaylaşmakta akıcı ve ritimli konuşmaktadırlar. Konuşmanın akıcılığındaki bu değişiklikler merkezi sinir sisteminin gelişmesi gibi olgunlaşmaya, çevresinin etkilerine ve bu davranışlarının tekrarlanmasına yada bu üç faktörün birleşimine bağlı olarak ortaya çıkar. Akıcı konuşan çocuklarda üç şey dikkati çeker. Bunlar:

1. Konuşmanın sıklığının artması
2. Konuşma aralarında sessiz bekleme sürelerinin azalması
3. Konuşma seslerinin daha kolay çıkması, daha hızlı konuşma ve tekraralarda azalmalarıdır.

Starkweather'a (1982) göre çocuk olgunlaştıkça konuşma seslerini daha kolay çıkarır, cümleleri uzar ve kullandığı kelime sayısı

ve çeşidi artar. Diğer bir deyişle konuşma gelişiminin bir bölümü olarak çocuğun akıcı konuşma kapasitesi artar. Diğer yandan çocuktan akıcı konuşması için de talepler artar. Bu akıcı konuşma taleplerinin iki kaynağı vardır. Bu taleplerden biri çocuğun kendisinden diğeri ise çevreden kaynaklanır.

Çocuğun kendisinden kaynaklanan taleplerine göre, çocuğun yaşantıları arttıkça iletmek istediği düşünler daha fazlaşır ve karmaşıklaşır. Düşünlerin artması ve karmaşıklaşması çocuğun kelime hazinesini artırmayı ve kendini ve bunları daha karmaşık cümlelerle ifade etmesini gerektirir. Gelişen dil becerileri çocuktan her zaman daha uzun ses dizilerinin kolayca çıkarılma sorumluluğunu da çocuğa yükler. Çocuğun dil becerileri geliştikçe çevresindeki yakınları ve arkadaşları kendisiyle daha karmaşık cümlelerle iletişim kurar. Bu da çocuğun dil ve konuşma düzeyini onların düzeyine çıkartmayı gerektirir. Çevrenin talepleri ise çocukta artan bir şekilde sosyal ilişkilerde bulunma, derslere katılma ve daha fazla soru sorma şeklinde ortaya çıkar. Ayrıca daha hızlı, akıcı konuşması ve düşüncelerini daha muntazam ve uzun cümlelerle ifade etmesi çevrenin talepleri arasındadır.

Çocuğun kapasitesi ve yeteneği geliştikçe, taleplerde de artış olmaktadır. Çocuğun kapasitesi taleplere erişince mesele yoktur her şey çok iyidir. Fakat çocuğun akıcı konuşma kapasitesi taleplere ulaşamazsa konuşmanın akıcılığında da bozulma olacaktır. Çocuklardan çoğu için taleplerin yeterince yavaş artması nedeniyle konuşma kapasiteleri talepleri yakalayabilir. Durum böyle olduğunda çocukların % 80 ninde olduğu gibi kekeleme davranışları kendiliğinden kaybolur. % 20 yi oluşturan diğer çocuklarda ise konuşma talepleri çocuğun kapasitesini sürekli aşar ve bu çocuklarda kekemelik yerleşik özellik göstermeye başlar. Konuşma kapasitesiyle talep arasındaki fark uzun süre devam ederse konuşmada kekeleme davranışları alışkanlık halini alır. Geç gelişen çocukta kapasite ile talep arasındaki farkı kapasa dahi artık çok geçirir ve kekemelik öğrenilmiş davranış olarak devam eder

Kekelemenin değişik tanımları vardır. Bu tanımlardan çoğu konuşmanın ritminin bozukluğunu, konuşmaya ilişkin özel korkuları ve anksiyeteleri yada konuşma korkusunu ve konuşmacının kendisine ilişkin tavırlarını kapsamaktadır. Kısaca kekemelikte konuşma eylemi, anksiyete ve kekeleyen çocuğun kendisine ya da konuşmasına ilişkin diğer bireylerin sözlü olarak ifade ettikleri tavırları etkili olduğu belirtmektedir, (Van Riper, 1972; SFA, 1973).

Kekemelik ve anksiyeteye ilişkin çok araştırma yapılmış ve yazılmıştır (Ryan, 1974). Bunlara göre kekemeliği (kaygı) üretir. Birey kaygılandırıldığı için kekemeliği geliştirir ya da kaygının varlığı kekemeliğe vesile olmaktadır.

Tavırlar anksiyeteyi ve sonrada kekemeliği üretebilir. Buradaki işlem süreci kişilerin benlik kavramıyla ilgili problemi ya da duygusal bozuklukları anksiyeteye yol açtığı ve sonuçta da kekemeliği getirdiği şeklindedir.

Kekemeliğin sonucu tavırlar değişir ve anksiyeteyi ortaya çıkarır. Buradaki ilişki kekemeliğin kaygıyı ve tavırlarla ilgili problemleri ürettiği şeklindedir. Kekemelik normal dil gelişiminin gereği ya da başka nedenlerden dolayı ortaya çıkar ve anksiyete ve tavır problemleriyle ilgili yaşantılar devreye girmeye başlar ve kekemelik yerleşir. Yani çocuğun konuşma kapasitesiyle talepler arasındaki farkın sonucu çocuk kekeleme davranışı gösterir kendisinin konuşmasına olan tavrı, kaygısı ve başkalarının konuşmasına olan tavrı ve kaygıları sonucu kekemelik yerleşme özelliğini gösterir. O halde konuşmanın gelişiminin anlaşılmasıyla çocukta kaygı yaratma ve konuşmaya ilişkin tavırları da önlenabilir.

Normal Konuşmanın Gelişimi

Normal konuşma gelişiminin sağlanması kekemeliği önlemenin çekirdeğini oluşturur. Çocuğun konuşmayı nasıl öğrendiğini ele alarak iyi konuşmaya ve kekemeliğe yol açan faktörleri belirlemeye çalışma önleme açısından yararlı olur.

Konuşmanın tamamen gelişmesi başlangıcın nasıl başladığına bağlıdır. Konuşmanın ortaya çıkmasında çocuğun fiziksel, zihinsel ve sosyal ortamın özellikleri etkili olmaktadır. Konuşmanın gelişiminde diğer insanlarla iletişimde bulunma ve bebeğin iletişimde bulunmaya ilişkin duyguları ve tüm diğer yaşantıları önemli olmaktadır. Normal konuşmanın yerleşmesini etkileyen etmenler yaşamın ilk yıllarında belirlenmektedir.

Büyüme engel atlamaya benzer. Her bir engel bir öncekinden daha yüksek ve güçtür. Çocuğun yürüyebilmek için yuvarlanmayı, oturmayı, emeklemeyi, kendini yukarıya çekmeyi öğrenmesi gerekir. Bunlar yürüyebilmek için çocuğun geçmek zorunda olduğu bir dizi engeldir. Bu evrelerden birinde karşılaşılan güçlük diğerlerinin daha güç gerçekleşmesine neden olabilir.

Konuşma için amaçlar çizgisine erişme ise yürümeden farklı olarak ana baba kadar ya da daha iyi konuşmadır. Çocuğun bu amaca ulaşabilmesi, önceden pek çok engeli aşmasını gerektirir. Çocuklardan pek çoğu bu amacı gerçekleştirirken bazıları yardımla gerçekleştirebilir, bazıları da güçlüklerle karşılaşır.

Çocukların konuşmayı öğrenmede karşılaştıkları engellerden tümü doğrudan konuşmayla ilgili değildir. Çocuğun konuşmaya ilişkin hissettikleri ve kendisini nasıl ifade edeceği ve ana babasıyla olan ilişkileri çocuğun ilk kelimesini söylemeden önce önem kazanan etmenlerdir. Konuşmada yeterli olma baba, mama gibi kelimelerle başlamaz. Yeterliliğin filizleri ananın kucağında başlar. Ana baba ve çocuk arasındaki iletişim konuşma öncesi iletişim aracılığıyla bebeklik döneminde başlar. Bu dönemdeki iletişim yada çocuğun konuşması bedensel hareketleriyle, iç çekmesiyle, babıldamasıyla gülerек seslerin şiddetlerini değiştirmesiyle gerçekleşir. Hatta çocuk sessiz olduğunda bize çok önemli şeyleri söylüyordur. Tüm bu yollarla çocuk bize isteklerini, rahatsızlıklarını mutluluğunu ve duygularını anlatır.

Eğer ana baba ve çocuk arasında konuşma öncesi iletişim duyurucuysa, çocuğun iyi konuşması için zeminin hazırlandığı söylenebilir. İyi bedensel iletişim (konuşma öncesi iletişim) iyi konuşmayı üretir. Konuşma öncesi iletişimde Bedensel iletişimde çocuk kendisini vücut sıcaklığı, deri renginin değişmesi nefes almalardaki değişmelerle ifade etmektedir. Çocuğun bedensel iletişimine hiç bir tepki ya da çok az tepki verildiğinde ne olur? Çocuk çabalarının karşılığını alamadığını ve yenik düştüğünü anlar. Çabaları gittikçe onu sıkıntıya sokar, hiç kimsenin tekrar başarısız olmayan hoşlanmayacağından iletişim çabalarına girmeye daha az yer vermeye başlar. Yalnızlığa itilir.

Yeni doğan çocuk sesli ve uzun uzun ağlayarak ana babasıyla çok az bir süre de olsa sözlü iletişim kurabilir. İletilen mesaj "altım ıslandı ve acıktım" olabilir. Ana baba şımartmaktan korkarak ya da başka nedenlerle ağlamasını duymazlıktan geldiğini varsayalım. Bu tepkinin doğal sonuçları; sesli davranışta bulunmanın olumsuz hoş olmama durumu ile sonuçlanacağı bağıni kurarak sesli davranışta bulunmaz ve bunu da çoğunlukla yalnız kalma izler. Bu duruma karşılık her ağlama sonrası ana babanın çocuğu rahatlatması söz konusu olduğunu varsayalım. Çocuk sesli davranışla memnuniyet verici rahatlatıcı durum arasında bağ kuracaktır. Bu ise çocuğun sesli ile-

tişim becerilerinin gelişmesine yardımcı olur. Ana babanın bu seslere sesle karşılık vermesi çocuğu sesli iletişimde bulunmaya teşvik eder.

Ana-baba ve bebekler birbirleriyle jestler ve mimiklerle iletişim kurarlar. Bu davranışlar ana-baba ve bebekleri için doyurucu olduğunda bebeğin iletişimde bulunma çabalarına yönelik tavırları daha açıklık kazanır. Bebek ödüllendirici olan bu davranışa daha fazla uyum sağlar, hoşlanır ve hoşlandığı için de bu durumu sürdürmek ister. Eğer jest ve mimiklere yeterince tepkide bulunmaz ve sevimli olarak algılanmadığında, aile tartışmaları sırasında jest ve mimikler olduğunda iletişim olumsuz şekilde etkilenir. İletişim ile olumsuz olaylar arasında bağ kurulmasına yol açılması ise konuşmanın engellenmesine yol açabilir.

Çocuklar oldukça uzun süre "konuşma öncesi" iletişim biçimini kullanmayı sürdürürler. Hatta yetişkinlerde "konuşma öncesi" bu iletişim biçiminden yararlanırlar. Konuşurken mimikler, el kol hareketleri yaparlar, tebessüm eder, kızarır, bembeyaz kesilerek konuşma öncesi iletişim davranışlarına yer verirler. Eğer ana babalar bebeklik ve çocuklukta söze dayalı olmayan iletişime biraz daha fazla duyarlı olurlarsa çocuğun konuşmasının gelişmesine uygun ortam yaratmış olurlar.

Çocuklar Aynı Değildir

Bebek bir yıllık süre içinde yeni konuşma ses ve hecelerini çıkarır. Bunlar henüz kelime değildir. Ancak kelimelerin temel taşlarıdır. Çocuk bu ses ve heceleri bir araya getirerek ana-babasının seslerine benzetmeye çalışır. Fakat karıştırır. Ana-babalar da karışık şekilde söyleyerek tepkide bulunurlar ve çocuğun normal konuşma seslerini çıkartmasına yardımcı olurlar. Çocuk bir gün onlar gibi söyleyerek ilk kelimesini çıkarır. Böylece çocuk bir başka büyük engeli aşar ve bu an aile için çok önemli bir andır.

Çocukların yapılarının ve çevresel özelliklerinin aynı olmaması nedeniyle bazı çocuklar bu engeli diğerlerinden daha erken aşabilir. Akıcı konuşmayı öğrenme bakımından da çocuklar farklılık gösterirler. Bu farklılık onun yapısından, konuşmayı engelleyen etmenlerin farklılığından, ana-babaların çocuklara olan tepkilerinin farklılığından kaynaklanabilir. Çocuğu diğer çocuklarla karşılaştırma konuşmanın gelişimi bakımından uygun değildir. Çocuklardaki bu bireysel farklılıklar olağan olduğu ve aynı çocuğun değişik yer ve zamanda akıcılığının farklı olabileceği de beklenmeli ve kabul edilmelidir.

Her ne kadar çocuğun ilk kelimeyi söylemesi çok önemliyse de kelimeleri birleştirerek cümleleri oluşturma diğer önemli bir olaydır. Ancak genellikle çocuk cümleler kurmaya başladı diye geçiştirilir. Çocuk ilk kelimesiyle konuşmasına henüz başlamıştır. Çocuk kendini tek, tek kelimelerden arındırdığında sesleri ekleyebileceğini birleştirebileceğini; ve diline biçim verebileceğinin farkına vararak engellerden en önemlisini aşar.

Tek kelimededen kurtulmanın önemini daha iyi anlayabilmek için tek kelimeler ile sabahleyin konuşmayı tahayyül ediniz. Sesleri birleştirmeyi öğrenme oldukça önemli bir evredir. Ancak çok az ana-baba bunun farkındadır. Hatta bu aşamada çocuğun yardıma olan gereksinimi önceki evrelerden daha fazladır. Bu bir kaç yıl içinde çocuk kelimeleri birleştirerek mesajlar iletmek, düşüncelerini biçimlendirmek ve duygularına biçim verme çabası içinde olacaktır. Bu sıralarda ana baba çabalarına da ihtiyaç vardır. Ana-baba çabalarında en önemlisi çocukları için akıcı konuşma modelini oluşturmalarıdır.

Akıcı Konuşma Modeli

Ana babaların çoğu çocuklarına ilk kelimeyi öğretmede oldukça başarılıdır. Aynı ana-babalar bir yıl sonra çocuklarının kelimeleri birleştirerek anlam vermede karşılaştıkları güçlükleri ise unuturlar. Bu evrede ana-babalardan istenen konuşma biçimlerini basitleştirmek, çocukların çabucak söylemesini isteme taleplerinde bulunmama, hoş görülmesi sıcak ve sevecen olmalarıdır. Bu dönemdeki 5-6 ay yada 1-2 yıl çocuk için çok önemli aylar ve yıllardır. Hatta bu ay ve yıllardaki çocuğun yardıma olan gereksinimi diğer dönemlerden daha kritiktir. Konuşma yürüme değildir.

Kekemeliğin önlenmesinde bu yıllar önemlidir. Kekemelik sorunuyla karşılaşılma istenmiyorsa bu dönemde ana-babaların çocuklarıyla konuşmaları basit, yavaş ve daha yumuşak tonda olmalıdır. Ana-babalar uzun sonu gelmeyen cümle ve paragraflardan ve duraklamaya yer vermeyen konuşma biçiminden kendilerini arındırmalıdır.

Kelime düzeninin yalınlığını sağlama yanında diğer konuşma biçim ve modelleri de vardır. Zaman zaman hepimiz düşüncelerimizi toplarken tekler ve duraklarız. Küçük çocukta ise bu durum daha sık oluşur.

Çocuğun akıcı konuşmasını sağlayabilmek için çocukların iştebileceği şekilde sesli düşünme modelini oluşturmalıdır. Örneğin, ora-

daki arabaya bak. Ali'nin arabası hareket ediyor. 0, 0, hareket etmesine bak, gibi. Ana-babaların çocuklarına kelimelerle düşüncelere nasıl biçim verdiklerini göstermek zorundadırlar.

Ana-babalar oyunlarla gördüklerini, işittiklerini, hissettiklerini ya da yaptıklarını onlara gösterirlerse çocuklarda çok kısa süre sonra sesli düşünürler ve daha akıcı konuşurlar. Ana-babalar çocuklarının işitebileceği şekilde daha fazla konuşmalıdırlar.

Ana-babalar kendileriyle konuşma modelini oluştururken tahmin etme ve hatırlama örneklerini de mutlaka yaratmalıdırlar. Örnekleri de yalın olmalıdır. Tepedeki siyah küpe bak. Küpler devrilmeye başlıyor, küpler devrildi gibi. Düşünen kişiler olarak mutlaka tahmin etme öğrenilmelidir. Aynı şekilde de ana-babaların sözlü hatırlamalarla çocuklarına model olmalarının da konuşma açısından yararı vardır. Ana-babalar çocuklarıyla birlikte o gün oluşan iyi şeyleri birlikte hatırlamak için zaman ayırmalıdır. Akıcı konuşma ve düşünmenin gelişmesi, birlikte hatırlama, açıklama ve tahmin etme ile olasıdır. Çocuğun akıcı konuşabilmesi için yalın olayları çocukla birlikte açıklayan, hatırlayan ve tahmin eden ana baba modellerine gerek vardır.

Duyguların İfadesi Olarak Konuşma

Duyusal asidin serbest bırakılması, sıkışan buharın salıverilmesi konuşmayla mümkündür. Duyguların kontrolünde konuşmanın gücü büyüktür. Pek çok küçük çocuk kaygılarını, düşmanlıklarını ve suçluluk duygularını kontrol edemediğinden ağızları karışır fakat diğer zamanlarda ise akıcı konuşurlar. Çocukların konuşarak kendilerini rahatlatmalarına, şeytani düşüncelerini kelimelere dökmelerine fırsat verilmeli ve paylaşılmalıdır. Sorunlar paylaşıldığı oranda azalır ve katlanılabilir düzeye erişir. Ayrıca paylaşıldığı oranda sorunların üstesinden gelinir. Böylece çocuklara duygularını kontrol etme öğretilerek güçlü bir beceri kazandırılabilir.

Çocukların kızgınlıklarını, korkularını göstermeleri yerine onları söyleyebilmelerine fırsat verilmelidir. Bunun için de ana-babaların çocukları için model oluşturmaları gerekir. Aşağıdaki örnekte ana-babanın nasıl model oluşturabileceği gösterilmektedir. Çocuğun dikkatli olmadığı bir anda babasının okuduğu gazeteyi dağıtan çocuğa karşı babası çok fazla öfkelenir. Sonra da üzgünüm sinirlendim. Saniyorum kucağıma ne kadar fazla gelmek istediğini anlayamadım. Çok yorgundum dediğinde model oluşturulmuştur. Belki de bir babanın çocuğuna bırakabileceği en büyük hediyedir. Duyguların rahat-

ça ifadesi ana-babalar için de yararlıdır. Başkalarıyla olan konuşmalarımız dağınık belirsiz ve amaçsız olabilir. Ama çocuklarla olan konuşmalar yalın ve amaçlı olmalıdır. Çocukların yapacaklarını işittikleri belirler.

Sesli Okuma

Çocukta akıcı konuşmanın yerleştirilmesi bakımından çocuğa sesli okuma yararlı olabileceği gibi zararlı da olabilir. Okuma çocukla ana-babayı birbirine yaklaştırması ve okumanın ninni gibi olması nedeniyle onlara zevk verir. Ancak akıcı konuşmanın ne olduğuna ilişkin yanlış standart oluşturma anlamına gelebilir. Okumada cümleler paragrafları ve sayfaları oluşturur halbuki konuşmada böyle değildir. Okumanın tehlikeli olduğu belirtilmekten çok kucaktaki çocuğa çok fazla akıcı bir şekilde okuma yerine, sayfanın konuşma aracılığıyla anlatılması ve onlarında katılmasına fırsat verilmesi önerilmektedir, (Van Riper, 1972; SFA, 1973).

Karşılıklı Konuşma

Önlenmek istenen kekemelik ses bozukluğu ve konuşma seslerini çıkarmada bir bozukluk değildir. Genel anlamda bir konuşma bozukluğudur. Daha çok karşılıklı konuşma söz konusu olduğunda gözlenir. Kekemelerin kendileriyle konuşmaları sırasında ve şarkı söylerken çok az sorunları olur. Karşılıklı konuşmayla konuşmacı açısından en az bir kişinin dinlediği anlamı çıkmaktadır. Karşılıklı konuşmayla ihtiyaçların pek çoğu karşılır öğrenme gerçekleşir. İnsanların bizden hoşlanmaları, saygı duyma işi sağlanır. Karşılıklı konuşma verme ve alma işinin sürekli olduğu bir durumdur.

Çocuklarda konuşmalar kısa, yavaş tatlı bir tonda ve kolay olmalıdır. Çocuğun ana-babasınca anlaşılması, ailedeki yerinin kendisini kaygılandırmaması aile üyelerinin kendisiyle konuşma arzusunda olduğunu hissetmesi halinde konuşması iyi olacak ve karşılıklı konuşması gelişecektir.

Çocuk Yine de Kekeler mi?

Çocuk yine de bazan engelleri kırabilir ve devirebilir. O konuşmasında duraklamalar tekrarlar ve endişelerini gösterebilir. Ana-babalar da çocuklarının tekrar duraklamalar ve tereddütler göstermelerini beklemelidir. Çocuk çok çeşitli olumlu nedenden dolayı ne diyeceğini şaşırabilir sesleri tekrar eder.

Çocuklar neden söyleyeceklerini şaşırırlar, neden kelime ve sesleri tekrar etmektedirler? Yetişkinler neden sesleri tekrar ederlerse ve neden şaşırırlarsa çocuklar da aynı nedenlerden dolayı bu davranışları gösterirler. Yani olayı ve durumu anlatacak kelimeleri aramasından ve neyi nasıl konuşacağına ilişkin bilgiden yoksun olmadan ya da söylenenlere nasıl tepkide bulunulacağını tahmin edemeden ya da yasak kelimeyi söylemekten korkmasından çocuk söyleyeceklerini şaşırır ve kelimeleri tekrar eder. Belki de karşılıklı konuşan aile üyelerinin konuşmalarına bir şeyler katabilmek için konuşma denemesine girer ve normal konuşma koordinasyonu bozulabilir. Bazı çocuklarda başkalarını kontrol edebilmek, dinleyiciyi etkilemek, dikkati çekmek için çoğunlukla farkında olmadan ya da çok az farkında olarak tekrarlar yer verirler. İlgimizi, dikkatimizi çocuğun nasıl konuştuğu yerine niçin böyle konuşma gereksinimi içinde olduğu üzerinde toplamalıyız. Genellikle de çocuğa *tekrarlamadığı* anlarında dikkatimizi ve ilgimizi vererek onu tekrarlarını ve teklemelerini bıraktırabiliriz.

Karşılıklı konuşma yeteneğinde yeterlilik kazanabilmek için de çocuk söyleyeceklerini aktarmada şaşırabilir ve sesleri tekrar edebilir. Yeterlik kazanıldığında da bu davranışlar kaybolur, daha uygun davranışlara yerlerini bırakır.

Söylenecelerin aktarılmasındaki şaşırma ve seslerin tekrarlanmasına ilişkin probleminin çözümü için sorulacak soru *niçin* sorusu değildir. Problemi çözenin yolu *neden* çocuğun bu davranışları gösterdiğinde yatmaktadır.

Dinleme

Çocuğun iyi konuşabilmesi çevresinde iyi dinleyicilerin olmasını gerektirir. Ayrıca çocuğun konuşma gelişimi sırasında ilgi ve dikkatlerin çocuğun ağzında yani nasıl söylediğinde odaklaşması yerine, kulaklarımızda yani ne söylediğinde odaklaşmalıdır. Çocuğun iyi konuşabilmesi iyi dinlenmesini gerektirir, (Williams, 1982; Von Riper, 1972; SFA 1973).

Çocuğun nasıl konuştuğuyla ilgilenen ana-babalar onun sesine kelimeleri düzgün söylemesine ve söyleme biçimine önem verirler. Çocuğun duyguları, düşünceleri ve onun için önemli olan şeylere daha az önem verirler. Çocuğun nasıl konuştuğuna dikkat edildiğinde o da söyleyeceklerini şaşırır hatta yanlış şekilde söylemeye başlar ve yanlış söyleyebileceğine ilişkin korkular geliştirir. Halbuki istenen ise çocuk

konuşmalarında serbest olmalı konuşması için yeterli zaman ayrılmalı, rahat olmalı, hatalar yapmasına, düşünmesine ve yeniden kelimelelendirmesine zaman ayrılmalıdır. Ayrıca dinleyici gerçekten dinlemeli kulaklarıyla değil zihniyle ve kalbiyle dinlemelidir.

Çocukların konuşmalarında çok can sıkıcı gürültüler şeklinde bakıldığında önemli olan işlerimize bir an önce dönebilmek için ya da kendi konuşmamızı sürdürmek için susarız ki bu dinleme değildir. Bu tür davranışlar da çocuğu, paylaşmak istediğim düşüncelerimle, duygularım ile ana-babam ilgili değiller düşüncesine iter. Konuşma arzularını yok eder. Akıcı konuşmaları engellenir.

En iyi dinleme biçimi konuşmanın akışındaki farklılıkları işitemedir. Farklılıkları tamamen unutamam anlamında çok, mükemmel olmayan konuşmayı işitemedir. Zaten ana-babalardan çoğu çocuk üç yaşına gelinceye değin onun konuşmasındaki duraklamaları, tereddütleri ve tekrarları işitemez. Aslında çocuğun tekrarları duraklamaları iki yaşından itibaren sürmektedir. Ana-babalara ise başladığı düşünükleri andan itibaren kekemelik başlamış gibi gelir.

Ana-Babalar

İki ana-babanın aynı olmadığını görmek için psikolog olmak gerekmez. Ancak bazı gruplar içinde bazı benzerlikler gözlenebilir. Ana-babaları çocuklarının konuşmalarını değerlendirme bakımından 4 grupta toplamak tartışmayı yalınlaştırılabilir (SFA 1973).

Birinci Grup: Çocuğun konuşmasındaki şaşırmalara ve tekrarlamalara hiçbir zaman dikkat etmeyen ana-babalar. Dolayısıyla çocuklarının konuşmalarına olağandan farklı tepkileri olmayan ana-babalar daha önce de değinildiği gibi bu tamamen iyi bir durumdur. Çocuğun yeteneğinden şüphe etmesine, kaşların çatılmasına dudakların ısırılmasına yol açmayan yani çocuğun konuşmasının gelişmesini destekleyen bu tavır çok iyidir.

İkinci Grup: Çocuk üç yaşına geldiğinde çocuğun konuşmasındaki farklılıklara dikkat eder. Nasıl tüm çocuklar düşse kalka yürürlerse tüm çocukların da konuşmalarında böyle farklılıkların olacağı inanırlar. Onlar çocuğu tamamen olağan görmesi nedeniyle çocukta konuşmadaki güçlüklerine, tekrarlarına ilişkin hiç bir şey düşünmezler. Bu tür ana-babalar her çocuğun böyle geliştiğini ifade ederler. Farklı dikkat çekici bir şey görmediklerinden alarına geçmezler. Konuşmayı özel bir sorun olarak görmezler. Çocuğun konuşması da sorun olmaz.

Üçüncü Gurup: Bu ana-babalar çocuktaki teklmeler, tekrarlara dikkat etmekle kalmaz bazan kısa süre bu duruma şaşırırlar. Kısmen bu duruma ilgi duyarlar. Daha önce dikkat etmediklerinden çocuğun konuşmasındaki tereddütün yeni başladığını sanırlar ve niçin sorusunu sorarlar. Fakat bu niçin sorusu panik halinde olmayı yada can sıkıntısı halinde sorulmamaktadır. Endişeden çok meraktadır. Bir kaç gün yada hafta içinde ana-baba çocukla hiç bir şeyin anormal olmadığını düşünmeye başlar. Burada da yine konuşma üzerinde fazlaca durulmamıştır. Dolayısıyla, çocuğun konuşmasında sorun olmaz.

Dördüncü Grup: Bu gruba giren ana-babaları çocuk ruh sağlığı merkezlerinde, Rehberlik araştırma merkezlerinde görebiliriz. Bu ana-babalar bir gün çocuğun konuşmasındaki tekrarlara, teklmelere ve konuşmasını şaşırmasına dikkat ederler ve gözlediklerine ilişkin olarak endişeleri vardır. Bu endişelerinin kaynakları arasında çocukların konuşmalarına ilişkin yanlış bilgi ve bilgi yetersizliği ve konuşmanın gelişimini ve hangi durumların şöyle yada böyle konuşma gelişimini etkilediğine ilişkin yanlış bilgi ve bilgi yetersizlikleridir. Bu ana-babalar çocuğun konuşmasıyla ilgili kararlarını kendi konuşmalarına göre yapmaktadırlar. Yani çocuğun konuşmasını yetişkin standartlarıyla değerlendirmektedirler.

Eğer bu ana-babalar çocuğun konuşmasıyla ilgili karar vermek zorunda olurlarsa işittiklerinden de rahatsız olması kaçınılmazdır. (SFA, 1973).

Böyle bir ana-baba artık farkında olmadan dikkatini çocuğun konuşma biçiminde toplar. Çocuğunun nasıl bir konuşmacı olacağına dikkat etmeye başlar. Çocuğunun ne tür konuşmalar yaptığını daha amaçlı dinler. Bu noktada ana-baba daha çok tekrarları, endişeleri ve konuşmasını şaşırmasını dinler. Daha öncesinde dikkat etmediğinden bu davranışların yeni, beklenenden farklı ve sadece yetişkin standardına göre değerlendirdiğinden de anormal olduğuna karar verir.

Her hangi bir şey anormal ise onu her hangi bir şey olarak isimlendirmek önemlidir. Akla gelen isim de kekemelik olacaktır. İsim vererek de ilgisini ve dikkatini daha da artırır, Daha önce çok az yada hiç işitemediği konuşma farklılıklarını daha çok işitir. Şimdi ise çocuğun tüm teklmelerini konuşmaya başlayamamasını işitecektir. Kekeleme damgasını vurduğundan çocuğun daha kötüye gittiğini düşünmeye başlayacaktır. Ancak ne var ki ortalama 3 yaşındaki çocuklar % 10 yada % 5 düzeyinde bu davranışları gösterirler (SFA, 1973).

Çocuk kekeleme problemine yakalanmıştır. Bu problem kendisinin olmasından önce ana-babanın problemidir. Şimdi her ikisinin de problemidir. Her biri diğerinin tepkisine tepkide bulunur. Kekemelik mutlaka önlenmelidir. Fakat bu problem çocuk tarafından önlenmekten ziyade ana-babaca önlenmelidir. Problem arttığında konuşmacı da problemi idare etmek zorunda kalır fakat hala ana-babanın problemidir. Önlenbilmesi içinde ana-babanın çocuğun ne söylediğine dikkat edip, nasıl söylediğine dikkat etmemesi; dinleme, iyi model oluşturma arasında en önemlisidir.

Çocuk tekrarlamaların, konuşmasındaki şaşkınlıkların hiç farkında değildir konuşmanın böyle olduğunu sanır. Rahatsız olduğu görüldüğünde bile bu çok az ve kısa bir süre içindir. Yeni bir dili öğrenen gibi arada sırada rahatsız olacaktır, bu doğaldır. Çünkü yeni öğrenmektedir. Gördüğü bir şeyi çok çabuk söylemeye çalışır. Ancak eh, eh, e, diyerek ne olduğunu çıkaramaz. Bu sırada gereksinimi olduğu ismi söyleyemez, canı sıkılır ayağını yere vurabilir ve gözyaşları akmaya başlar.

Eğer komşuya neler yaptığını sıralamada hatalar yaparsa, yada akrabalarına gittiğinde utanır, konuşmaktan çekinirse ve bu durumda da ana-baba utanır, canı sıkılmış görünürse ana-babanın bu tepkisi çocuğun konuşmasında farklılığa yol açar.

Çocuğu acı verici deneyimlerden, yani hata yapmasına olanak veren deneyimlerden yabancıların olduğu bir ortamda konuşmaya zorlama, üstesinden gelemeyeceği dilin konuşulduğu ortamlarda bulundurma gibi durumlardan kaçınılmalıdır. Bu gibi bir ya da bir kaç deneyimi çocuğu uzun süre etkiler ve çocuğun önemli yabancılarla sınıfta konu sunmasını ve bu tür toplantılarda konuşmasını güçleştirir. Konuşmadan ciddi şekilde sıkılma yaşantıları onun başlangıçta konuşmasından şüphe etmesine neden olur ve konuşmaya ilişkin endişeleriyle kekemelik problemlerinin büyümesine neden olabilir.

Yetişkin, annesinin arkasından koşarken söylemek istediği şeylere ilişkin konuşmasındaki güçlükleri, hayvanat bahçesinde, pazarda gördüğü şeyleri söylemekteki güçlükleri, dil sürçmelerini kolayca unuttur. Ayrıca yabancı dil öğrenirken zorlandığı kelimeleri söylemeyi unuttur. Resmi tören, nişan ve toplantılar sırasında karşılaştığı gergin durumları hep unuttur. Bunları çocuklarının da böyle unutmuyarak davranışlar göstermesi doğal karşılanmalıdır.

Çocuğun konuşmasındaki hatalarına, teklemelerine ve engellenmelerine nasıl tepkide bulunduğunu belirlemeye çalışmaktan kaçınılmalıdır.

Eğer çok düzgün konuştuğu ve hata yapmadan konuştuğu durumlarda ödüllendirilir ve o zaman memnuniyet bildirilirse çocuk kendisinden beklenenin o durum olduğuna karar verir. Çocuğun onaylanmasının anlamı dünyadaki bir çok şeyden daha önemlidir. Konuşmalarındaki hatalar ise kendisinden utanmasına ve önemsiz hissetmesine yol açar. Çocuk bunlardan rahatsız olur bazı yerlerde ve insanlarla birlikte olduğunda hata yapacağı korkusuyla bazı zamanlarda konuşmalarından emin olmamaya başlar. Konuşmalarındaki hatalarına gerektiğinden fazla önem verir. Bu durumda hata yapmamak için gerilime girer. Konuşmadaki mükemmel olmamayı onaylamama olumsuz konuşma biçiminin yerleşmesinde etkili olur.

Diğer yandan, çocuğun konuşması sırasında hatalar yapar, tereddütleri olduğunda ana-baba sıcaklığına ve zevk almasına ilişkin ipuçları olabilir. Çocukta aynı doyumunu sizden sağlayacaktır. Çocuk çekinmeden hatalar yapacak ve onların sorun olarak görülemeyeceğini bilecektir ve kendisi de sorun yapmayacaktır. Böylece hata yaparsa da yaparsa da tereddüt etse de etmese de konuşmayı zevkli ve ödüllendirici bulacaktır. Bu da akıcı konuşmayı geliştirir.

Çocuğun farklı konuşma örüntüsüne tepki, ona en iyi örnekleri oluşturma şeklinde olmalıdır. Çocuk bir neden olmadan olağan dışı bir şey yapmaz. En yapıcı şey, hangi nedenle olursa olsun uzun süre de yapsa çocuğun olağan dışı tekrarların tereddütlerine dikkat etmemidir.

Konuşmanın akıcılığında olağan dışılık söz konusu ise bunun için çok değişik nedenler bulunabilir. Çocuk aşırı heyecanlı, korkmuş, şaşırılmış teşvik edilmemiş, utanmış yada birinin söylediği yaptığı, söylediği şeyden rahatsız olmuş olabilir. Genellikle yorgundur. Çok fazla baskı altında konuşuyor ya da çabuk yanıtlaması ya da hazırlık yapmadan konuşması gerekiyordur. Çalışmadığı dersi yüksek sesle okuması isteniyor olabilir. Ezberlenmesi istenen parçayı ezberleyememiş olabilir. Ya da çok yüksek sesle konuşulan ev ortamında bazı cümleleri araya sokuşturmak istemesinden kaynaklanabilir.

Çocuğun niçin tekrarladığı, durakladığı ve tereddüt ettiğine değil hangi nedenlerden dolayı bunların ortaya çıktığına bakmak kekeliliğin önlenmesi bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Bloodstein, O.**, A Handbook on Stuttering. National Society for Crippled Children and Adults, 1969.
- Ryan, P., B.**, Programmed Therapy for Stuttering in Children and Adults. Charles C. Thomas. Springfield. 111. 1974.
- Speech Foudation of America (SFA). Stuttering: It's Prevention. Memphis, Tennessee, 1973.
- Starkweather, W. C.** Stuttering in children: An overview. Journal of Childhood Communication Disorders. Volume VI, 1. 1982 s. 5-14.
- Van Riper, C.** Treatment of Stuttering. Prentice. Hall. Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1973.
- Williams, D. E.** Coping with attitudes and beliefs about stuttering. Journal of Childhood Communication Disorders, Volume VI. 1. 1982 s. 60-66.